

20.12.2006 - 27.12.2006

Dávné vánoční zvyky v Ostravě a okolí..... 1
22.12.2006 Moravskoslezský deník str. 6 Ostrava

Společné Vánoce jsou přežitkem z minulosti..... 2
21.12.2006 Právo str. 19 Severní Morava a Slezsko
Karel Balcar

Dávné vánoční zvyky v Ostravě a okolí 22.12.2006 Moravskoslezský deník str. 6 Ostrava

toulky ostravou

Staré vánoční zvyky a tradice byly na Ostravsku různorodé. Šlo totiž o pohraniční oblast Polska, Slezska a Moravy. Touto kulturní oblastí se zabývá - vedle dalších osobností - také Miriam Prokešová, která učí na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity. Je mimo jiné autorkou půvabné publikace Lidové tradice aneb Staré zvyky a obyčeje v Ostravě a okolí.

V Ostravě stačilo přejít Odru nebo Ostravici, aby zde lidé ctili zcela jiné zvyky a obyčeje než na opačném břehu, nehledě k tomu, že zde žilo vedle Čechů také mnoho Poláků a Němců.

* Ostrava byla pestré město, přicházelo sem mnoho lidí z Čech, Moravy a okolních zemí. Jak to vypadalo s vánočními zvyky?

Jednotlivé vesnice v okolí města měly různé zvyky. Co obecně platilo na Hlučínsku, bylo jiné třeba v Klimkovicích. Přímo v Moravské Ostravě nebyly jen zvyky typické pro Slezsko, stačí se podívat na mapu, kde byla Morava a kde Slezsko. Například Poruba, to už bylo o něčem jiném.

* Jaké byly nejvýraznější vánoční zvyky Moravské Ostravy?

Ještě v polovině 19. století šlo o menší zemědělské městečko, takže se starodávné zvyky týkaly hospodářství. Byly spojeny se snahou rozpoznat, jaké bude v následujícím roce počasí, důležitá se jevila potřeba žít v souladu s přírodou. Štědrý večer byl nejuznávanějším svátkem vůbec. Hospodáři zvláště dobře pečovali o dobytek, který ještě před večerí nakrmili, dali zrní slepicím. Večeře byla sice prostá, ale velmi slavnostní, protože se na stůl dostalo několik chodů jídel z toho, co jim hospodářství a příroda daly.

* Co se tedy vlastně na slavnostní stůl dostalo?

Naši předkové začínali štědrovečerní večeři ponejvíce hrachovou polévkou. Dále byla tradičním jídlem kaše, většinou krupičná. Tradiční bylo zelí s máslem, někdy smažený kapr. A následovala další jídla. Mě třeba zaujal štědrovečerní oplatek pomazaný medem, který se

podával až nakonec a měl zajistit v rodině lásku. Tento oplátek původně dostávali lidé od kněze nebo od učitele, tedy od váženého člověka. Pro náš kraj byla typická štědrovečerní omáčka ze sušených švestek, říkalo se jí “sladka mačka” anebo také brija. Dělala se ze smažené zeleniny, povidel, ořechů, perníku, mandlí, rozinek a koření, přikusovala se vánočka. Na stole nesměly chybět jablka, hrušky, ořechy a sušené ovoce. Štědrý den byl vysloveně rodinnou oslavou, na Boží hod se šlo do kostela na Jutřnu, tedy na jitřní pobožnost. Během štědrovečerní večeře zůstávaly nezamčené dveře, aby mohl kdokoliv vejít. Po večeři pak vyšla mladá chasa ven, bylo veselo, zvonilo se třeba klíči a často se zpívalo.

* Svatvečer byl doplněn také tradičními rituály?

Jistě, hospodář dal něco ze štědrovečerního stolu dobytku, na zahradě se pod stromy zahrabávaly skořápky ořechů, aby se pojistila úroda, hospodyňka si nechala pár kapřích šupinek, aby se rodiny držely peníze. Kapr se stal tradičním vánočním jídlem až později, navzdory tomu, že v Ostravě a okolí bylo mnoho rybníků.

* Také na Ostravsku byl vánoční čas spojen s řadou pověr?

Ve Slezské Ostravě se tvrdilo, že kdo zajde na Štědrý den o půlnoci ke studni pro vodu, promění se mu ve víno. Dívky házely střevícem nebo papučem. Když byl špičkou obrácen ke dveřím, děvče čekal odchod nebo vdavky, když patou, zůstala doma. Věřilo se, že o půlnoci si mezi sebou dobytek rozpráví o tom, zda je hospodář dobrý, nebo špatný. Aby slepice nezanášely, udělalo se z provazu kolo a dovnitř nasypalo zrní. Dívky si dávaly pod hlavu kapesníčky, v jejichž každém rohu byl zavázán lístek se jménem některého chlapce. Které jméno se ráno po rozvázání prvního uzlu dověděly, toho si vzaly. Slévalo se také olovo. Muselo být ale roztaveno na lopatce, kterou se přikládalo do pece. Na Boží hod vánoční se nesmělo pracovat, dokonce ani vařit, jedlo se to, co zbylo z minulého dne.

* A jaké to bylo o dalších svátečních dnech?

I s touto dobou je spojeno mnoho zvyků a pověr. Například se chodilo koledovat, za což děti dostávaly peníze, ovoce či jiné dobroty. Po vsi chodíval i medvěďák s medvědem, což byl některý ze sousedů oblečený do beraní kůže. Někdy také oblékli do šatů opravdového kozla. V hornických koloniích se po koledě chodilo s hvězdou nebo takzvaným turoněm, nápodobou kozlí hlavy s rohy. Spodní čelist byla pohyblivá a při tahání provázkem se s ní dalo klapat. Po koledě se chodilo od Štěpána až do Tří králů, přičemž účast na tomto obřadu byla téměř společenskou povinností. Právě v těch prastarých zvycích byl znak krásné sousedské a lidské pospolitosti, kterou dnes v této podobě už ani neznáme. Přála bych si, aby vánoční čas byl opět dobou otevřených dveří i srdcí.

Foto popis| Betlémské hry již tradičně doprovázely vánoční svátky. Vedle boží rodiny v ní hrávali králové, pastýři, andělé a podobně.

Foto autor| Foto: Deník/Boleslav Navrátil

Foto popis| Miriam Prokešová, která učí na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity, je autorkou krásné knihy o starých zvycích a obyčejích v Ostravě.

Foto autor| Foto: Deník/archiv
Region| Severní Morava

Společné Vánoce jsou přežitkem z minulosti

21.12.2006 Právo str. 19 Severní Morava a Slezsko

Karel Balcar

PROFESOR SOCIOLOGIE A PEDAGOG OSTRAVSKÉ UNIVERZITY JAN KELLER
ŘEKL PRÁVU:

* Sociolog Émile Durkheim tvrdí, že rituály stmelují skupiny lidí a vytvářejí pro všechny společné duševní rozpoložení. Platí to i pro Vánoce?

Žijeme v individualizované společnosti a to mimo jiné znamená, že se zindividualizovaly i rituály. Aby všichni slavili Vánoce ve stejný čas, to je přežitek z minulosti. Mělo to smysl v době, kdy svátek stmeloval nějakou pospolitost. Tehdy se věřilo, že cyklus přírody souvisí s cyklem sociálním. Svátky byly umisťovány do doby, kdy se příroda viditelně měnila. Je na konci svého ročního cyklu, je vyčerpaná a v útlumu. A stejně tak i společnost, která byla vyčerpaná minulými hříchy. Tento rituál jí měl dodat novou sílu a vitalitu, stejně tak jako se na jaře obnovuje sama příroda.

* Proč tedy hovoříme o Vánocích jako o svátcích hojnosti?

Různé svátky, zejména pak dnešní Silvestr, byly spojovány s dobou, kdy se překračovala tabu. Hodně se plynulo, jedlo, pilo a hodovalo. Je to znázornění návratu do prapůvodního stavu. Všechny kultury totiž tvrdí, že na počátku světa byl stav naprostého chaosu, ze kterého bohové teprve postupně stvořili řád.

A právě ta nestřídnost a překračování tabu měly symbolizovat návrat k počátkům, do období prvotního chaosu, aby mohly být načerpány síly a nahodil se motor dalšího úspěšného cyklu.

Svátky ale měly i latentní funkci, spojovaly pospolitost lidí. Zatímco dnes, když se svátky individualizovaly, je v zásadě jedno, kdy se která rodina přecpe jídlem a pitím... Svátky ztratily svůj původní smysl a staly se samoúčelnými.

* Durkheim ale také tvrdí, že kolektivní ceremonie jsou potvrzením skupinové solidarity v době, kdy se lidé musejí vyrovnávat se zásadními změnami ve svém životě. Nelze z toho vysledovat paralelu, že dnešní společnost je stabilnější, a tudíž lidé nejsou tak ohroženi zásadními změnami?

To není záležitost několika posledních let. Sociologie mluví o vynucené individualizaci. V zásadě individualizace neznámá, že je každý člověk nezaměnitelný a jedinečný. To jsou takové romantizující představy. Tvrdá pravda individualizace je, že v individualizované společnosti musí každý čelit existujícím rizikům sám a nemůže se spoléhat na to, že mu pomohou ti druzí.

* Vánoce, jak je známe dnes, jsou spojovány s křesťanstvím. Nakolik právě církev tyto svátky ovlivnila?

V případě Vánoc je jasné, že církev využila předkřesťanské svátky a jenom je modifikovala podle svých potřeb. Svátky na konci roku u nás anebo svátky na jiných

kontinentech v době, kdy začíná a končí období dešťů, mají stejný význam, o kterém se mluví v první otázce.

Církev tento prostor využila. Paradoxně ale proces individualizace v naší kultuře zahájila právě křesťanská církev. Přišla s učením, že spása je individuální. Podle řady sociologů právě toto stojí u kořenů začátku celého procesu individualizace. Paradoxně církev nastartovala proces, který do jisté míry klasické pojetí svátku zbavuje smyslu.

Foto autor| Foto Karel Balcar

Regionální mutace| Právo - Severní Morava
